

Поняття та сутність обмежень права власності

Віталій Скоморовський,

доктор юридичних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SkomorovskyVB@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1020-2322

Юлія Вінніченко,

здобувач вищої освіти рівня «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: VinnichenkoYV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0003-0293-3621

Обмеження права власності – це юридичні або фактичні вимоги, які можуть зменшувати свободу власника у використанні й розпорядженні своїм майном.

Обмеження права власності виникає з юридичних фактів, що базуються на законі або інших правових актах у випадках, передбачених законодавством. Власник є обов'язковим суб'єктом цих правовідносин. У таких обмежувальних відносинах треті особи, які передбачені законом, виступають як самостійні й незалежні суб'єкти.

Праву власності можна дати два визначення, виходячи з основних його аспектів – об'єктивного та суб'єктивного. В об'єктивному аспекті право власності розуміють як систему правових норм, що регулюють відносини власності. В свою чергу суб'єктивне право власності – це передбачена та забезпечена законом міра можливої поведінки фізичної чи юридичної особи щодо володарювання над речами, тобто можливість особи володарювати над певною, належною їй, річчю. Суб'єктивне право власності включає в себе основні правомочності, що становлять юридичні гарантії можливостей власника. До них належать: володіння, користування та розпорядження.

Законодавство України передбачає, що право власності є непорушним, але при здійсненні своїх прав власник зобов'язаний дотримуватися моральних засад суспільства та не може використовувати своє право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі, а також, усвідомлювати, що власність, перш за все, зобов'язує (ст. ст. 13 та 41 Конституції України) [1].

Так, Конституція України передбачає «обмеження» прав і свобод законом тільки в тій мірі, в якій це необхідно з метою захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни і безпеки держави, по суті, відтворюючи формулювання п. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини [2].

Звертаючись до Цивільного кодексу України (далі ЦКУ), який регулює питання втручання держави у право власності особи, то слід зазначити, що відповідно до частини 6 статті 319 ЦКУ, держава не втручається у здійснення власником права власності. Як зазначено у ч. 7 ст. 319 ЦКУ «діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано

допустити інших осіб до користування його майном лише у випадках і в порядку, встановлених законом» [3].

Тільки закон має право визначати, як і коли можна обмежувати особу в реалізації її права власності. Такі обмеження повинні застосовуватися лише в тих випадках і в такій мірі, коли існує загроза правам, свободам та гідності громадян або інтересам суспільства, а також можуть привести до погіршення екологічної ситуації та природних характеристик земель. Це гарантує захист права власності осіб і забороняє випадкові та необґрунтовані обмеження.

Також варто зазначити, що відповідно до статті 1 Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 року [4] кожен має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Водночас, у ч. 2 статті 1 Протоколу зазначено, що вищенаведені положення жодним чином не обмежують право держави приймати і вводити в дію такі закони, які вона вважає необхідними для контролю за використанням майна в суспільних інтересах або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.

Вивчення досліджень щодо обмежень прав дає змогу виокремити такі принципи встановлення цих меж:

- 1) принцип пропорційності, що стосується цілей обмежень;
- 2) принцип пропорційності за суттю;
- 3) принцип необхідності;
- 4) принцип доцільності [5, с. 85].

Сьогодні є важливим належне закріплення обмежень права власності в цивільному законодавстві. Відомий український цивіліст О. Дзера підкреслює, що термінове прийняття комплексного законодавства щодо відносин власності має на меті нормалізацію розвитку цих відносин та стимулювання становлення справжньої ринкової економіки, вільної від ідеологічних обмежень [6, с. 70]. Таким чином, грамотне нормативне регулювання права власності, зокрема й пов'язаних обмежень, сприятиме здоровому розвитку відносин власності на основі приватно-правових принципів та захисту майнових прав учасників цих відносин.

У практиці реалізації своїх прав та інтересів, держава та територіальні громади через органи державної влади та місцевого самоврядування мають можливість втручатися як у право власності осіб, так і в обставини, що породжують права та обов'язки. За даними аналізу практики Суду, таке втручання є допустимим і закріплене в статті першого Протоколу до Конвенції, але лише за умови дотримання меж правомірного втручання з боку держави. Важливо відзначити, що ці межі будуть поважатися, якщо буде враховано «інтерес суспільства», що може включати інтереси держави, окремих регіонів, громад або певних сфер діяльності людини.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що обмеження права власності, як суб'єктивного речового права, є законодавчо встановленим

звуженням змісту та обсягу права власності, що проявляється у загальному забороні для власника здійснювати певні дії з його майном у межах наявних правомочностей, при цьому відповідно до вимог законності, необхідності, доцільності та співмірності кінцевої мети.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.
2. Загальна декларація прав людини. ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015 (дата звернення: 01.10.2024).
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
4. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535 (дата звернення: 01.10.2024).
5. Мічурін Є.О. До природи обмежень майнових прав фізичних осіб. Форум права. 2006. № 3. С. 81-86.
6. Дзера О. В. Інститут права власності за новим цивільним законодавством і європейські стандарти з охорони права власності. Університетські наукові записки. 2005. № 1-2 (13-14). С. 68-75.